

- Knoke. – Cambridge University Press, 1996.– 288 р.
39. Piattoni S. Multi-level Governance: a Historical and Conceptual Analysis / S. Piattoni // European Integration. – 2009. – № 31(2). – PP.163 –180.
40. Marks G. Structural policy and Multi-level governance in the EC / G. Marks //A. Cafruny and G. Rosenthal (ed.) The State of the European Community: The Maastricht Debate and Beyond Boulder. – 1993. – PP.391– 411.
41. Scharpf F. The Joint Decision Trap Revisited / F. Scharpf // Journal of Common Market Studies. – 2007. – № 44. – PP. 845- 64.

УДК 323.3

Полторак В.А., Пожаров О.В.

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПОЛІТИЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Аналізуються проблеми наявності та сутності в сучасному суспільстві політичної стратифікації, різних соціально-політичних груп, що мають неідентичне відношення до владних ресурсів. Виділяються такі різновиди політичної стратифікації, як природна, політично мотивована, політично невідворотна. Розглядаються питання інституціалізації владних нерівностей для реалізації різних цілей та різними методами, зокрема в Україні у процесі прийняття та корекції законодавства про вибори різними політичними силами.

Ключові слова: політична стратифікація, соціально-політичні групи, інституціалізація владних нерівностей.

Полторак В.А., Пожаров А.В.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ СТРАТИФИКАЦИЯ В СОВРЕМЕННОМ ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Анализируются проблемы наличия и сущности в современном обществе политической стратификации, разных социально-политических групп, которые имеют неидентичное отношение к властным ресурсам. Выделяются такие разновидности политической стратификации, как естественная, политически мотивированная, политически неизбежная. Рассматриваются вопросы институционализации властных неравенств для реализации разных целей и разными методами в частности в Украине в процессе принятия и коррекции законодательства, про выборы разными политическими силами.

Ключевые слова: политическая стратификация, социально-политические группы, институционализация властных интересов.

Poltorak V., Pozharov A.

THE POLITICAL STRATIFICATION IN MODERN DEMOCRATIC SOCIETY.

The problems of availability and nature in modern society of political stratification, different social-politics groups, that have non-identical relation to government resources, are analyzed in the article. Such varieties of political stratification, as nature, politically motivated, politically inevitable are highlighted. The issues of government inequalities institutionalization for achieving the different aims by different methods in particularly in Ukraine in the process of legislation acceptance and correction, and about the election by various political forces are examined.

Key words: political stratification, social-politics groups, government interests institutionalization.

Однією з найбільш важливих, але водночас недостатньо розроблених проблем соціології політики та політології виступає на сьогодні проблема політичної стратифікації сучасного демократичного суспільства. Актуальність її полягає у першу чергу в тому, що незважаючи на основні принципи організації влади у демократичному суспільстві, все ж у ньому, безумовно, існує певна нерівномірність доступу різних прошарків населення, громадян до влади, використання її ресурсів.

Але якщо в соціології проблематика соціальної стратифікації суспільства завжди, починаючи з робіт класиків соціології М. Вебера, П. Сорокіна та інших, розроблялася дуже глибоко та інтенсивно, причому йшлося про наявність соціальних нерівностей, їх гостроту, ступінь ієрархії поміж різними верствами населення, пояснення сутності подібної соціальної стратифікації і т. ін., то в політології цій проблематиці приділялося та приділяється дуже недостатня, на наш погляд, увага.

Основна мета цієї статті – проаналізувати специфіку політичної стратифікації сучасного демократичного суспільства, яка базується на наявності владних нерівностей поміж суб'єктами політики; нерівностей, які можуть інституціоналізуватися та реально інституціоналізуються у різних суспільствах, зокрема – в Україні.

Політика, якщо розглядати її в реальному вимірі, завжди постає як сукупність різного роду дій різноманітних суб'єктів (акторів як часто-густо говорять сьогодні) у сферах їх взаємодій у політичній площині, а саме: діяльності з боротьби за політичну владу та її використання. Тобто суб'єкти політики – це усі ті, хто бере реальну участь у владній взаємодії із державою. Причому, незалежно від міри, можливостей впливу таких акторів на рішення, що їх приймає держава. Тому що усі такі актори, навіть окремі громадяни, які зовні не можуть активно та самостійно впливати на шляхи та інтенсивність вирішення політичних проблем, можуть об'єднуватися в різноманітні партії, рухи. Чи взагалі впливати на розв'язання таких проблем у процесі виборів, референдумів.

Таким чином, якщо говорити про стратифікацію політичного простору, то можна зробити висновок, що вона дуже складна, багатошарова, ієрархічна. Існують різні підходи до характеристики соціальної

стратифікації політичного простору, тих індивідів і груп, організацій, що складають її. Найбільш коректною, з нашої точки зору, може виступати теорія стратифікації, запропонована російським політологом О.І. Соловйовим. На його думку, вона складається з трьох груп суб'єктів:

- індивідуальних суб'єктів (мікроакторів), до яких відносяться пересічні громадяни, що тим чи іншим чином беруть участь у політичній діяльності, представники бюрократії, еліти, політичні лідери і т. ін.;

- групові суб'єкти (макроактори), що включають у себе різні соціальні (зокрема й національні) групи, колективи і т.п.;

- інституціональні суб'єкти, серед яких, зрозуміло, політичні партії, громадські рухи, лобі та ін., що реалізують деякі представницькі та виконавчі функції у політичній системі [1, с. 103-104].

Коли йдеться про суб'єктів політики, то часто маються на увазі люди та організації, що реально мають державну владу (чи хочуть її мати); тобто політичні лідери, політичні партії, громадські рухи і т. ін. [2, с. 122]. З нашої точки зору, такий підхід є дуже дискусійним. Насправді, мова йде якраз про соціальну та іншу стратифікацію політичного простору, тобто про те, що будь-який індивід, будь-яка організація чи група людей потенційно є суб'єктами політики, можуть впливати на реалізацію політичної влади, більш того – бажати брати максимально активну участь в її реалізації.

Існують лише дві проблеми. Перша – завдяки наявності соціальної стратифікації політичного простору та наявності владних нерівностей, не всі вони мають змогу брати участь (однакову, рівномірну) у функціонуванні у політичному просторі. Друга проблема: реальні характер та інтенсивність участі різних громадян і груп громадян у політичній діяльності дуже різняться.

Якщо говорити про другу з названих проблем, то слід зазначити, що як зарубіжні, так і вітчизняні вчені (зокрема – О.І. Вишняк, О.Д. Куценко, О.В. Пожаров, В.А. Полторак та ін.) не тільки звертали увагу на наявність різниці у характері та інтенсивності включення різних груп громадян та організацій у політичну діяльність, але й робили спроби виділити різні групи таких учасників. Так, уже у 60-ті роки ХХ ст. американські вчені виділили 6 різних типів участі в політиці: „активісти”, що спрямовують свою енергію на

різноманітні форми політичної участі; „учасники кампаній”, чия активність пов’язана винятково з електоральними формами; „провінціали”, які беруть участь тільки у тих політичних формах, що торкаються вирішення місцевих проблем; „егоїсти”, для яких головне – участь у тих формах, котрі дозволяють вирішувати особисті проблеми; „голосуючі”, чия участь виявляється тільки в акті голосування під час виборів; „цілком пасивні” громадяни, які практично не беруть участь у будь-яких формах політичної активності.

Можна зауважити (і цілком справедливо), що ця класифікація, як і практично усі інші, що розроблені та використовуються сьогодні, не враховує багато факторів, які впливають на інтенсивність політичної участі громадян та характеризують її специфіку. Однак очевидно, що у всіх цих випадках мова йде про те, яким чином громадяни самостійно, із власного бажання беруть таку участь. У цьому випадку йдеться про те, чи „хочуть” та як само громадяни брати участь у політичній діяльності. Щодо першої з зазначених вище проблем, то тут вже йдеться про те, яким чином та наскільки „можуть” громадяни брати таку участь.

Тобто йдеться про так звану політичну стратифікацію суспільства, яка, на відміну від соціальної стратифікації, є процесом розшарування суспільства на різноманітні (в першу чергу – соціальні) верстви, розташовані в ієрархічному порядку за доступом до політичної участі та влади. Така політична стратифікація, на думку О.Д. Куценко, залежить від соціальної дистанції між функціонуючими елітами та поза елітними групами, правлячими та залежними класами, в сучасних суспільствах – від особливостей зв’язку між державними інституціями та громадянським суспільством. Виділяють, зокрема, такі моделі стратифікації політичного простору: елітаристську, модель правлячого класу; плюралістичну, демократичного елітизму та інші [3, с. 377].

Незважаючи на те, що конституції сучасних держав проголошують рівні права громадян на доступ до влади та участь у її реалізації, насправді об’єктивно існує, реально існує ієрархізація політичних прав і можливостей громадян. А яким чином стає (чи, може, ні) така політична нерівність інституціалізованою? Чи можна дійсно розробити та прийняти законодавчі акти, які легітимізують подібну нерівність?

Насправді все робиться досить просто, і це можна простежити на прикладах з української політики. Взяти, приміром, закони про вибори, які в країні переробляються практично до кожного нового голосування залежно від інтересів тих чи інших груп, що начасі у владі. Так, свого часу в інтересах Блоку Юлії Тимошенко та Партії регіонів в Україні була запроваджена пропорційна система виборів, яка дозволяла увійти до державних органів влади переважно представникам цих двох політичних угруповань. Надалі ця система, яка була впроваджена і на місцевому рівні, продемонструвала свою недостатню ефективність. Зокрема, постали проблеми, пов’язані з практичною неможливістю оновлення політичної еліти. Але головне: виявилось, що на рівні селищ, міст, районів, областей така пропорційна система на практиці віддаляла владу від народу, громадян, люди просто не знали, хто репрезентує їх інтереси у місцевих органах влади.

Тому у 2010 р. в процесі організації місцевих виборів владні структури вимушені були повернутися частково до мажоритарної системи виборів у місцеві органи влади, місцеві ради з метою включення до боротьби „молодих” партій і політиків. До речі, і цей процес був непростим, мав свої специфічні обмеження. Наприклад, балотуватися в місцеві органи влади заборонено було, по-перше, політичним блокам; по-друге, не мали можливості висуватися на деякі виборні посади люди, що не є членами політичних партій.

Ще більш „цікавими” були дії українського політичного істеблішменту щодо переробки закону про вибори до тих, що відбулися у жовтні 2012 р. та вводили змішану виборчу систему по виборам у Верховну Раду. Само по собі впровадження виборів половини депутатів за мажоритарними округами навряд чи в умовах України змогло б викликати заперечення: громадяни здобули можливість звертатися безпосередньо до виборних осіб із серйозними повноваженнями з метою вирішення своїх проблем. Але насправді правляча партія запровадила таку систему для вирішення (як вже це було в умовах незалежної України) своїх проблем щодо формування парламентської більшості та організації безпосереднього впливу на мажоритарників з боку влади при прийнятті необхідних законів. Тобто прийнятий закон про вибори реально легітимізував певну

політичну нерівність для частки громадян і політичних організацій опозиційного характеру.

Таким чином, можна зазначити: по-перше, проблема соціальної та політичної ієрархії в політичному просторі, в політичній стратифікації дійсно існує, незважаючи на будь-які, найбільш демократичні статті конституцій. По-друге, такі нерівності за допомогою різноманітних законодавчих актів можуть тим чи іншим чином інституціалізуватися. Причому, як уже зазначено вище, основа такої інституціалізації, її обсяги, специфіка залежать від соціальної дистанції між функціонуючими елітами та поза елітними групами в сучасному суспільстві від особливостей зв'язку між державними інституціями та громадянським суспільством.

Варто зауважити, що у суспільстві, окрім суто соціальної стратифікації, має місце стратифікація політична, тобто поділ різних груп людей згідно з доступом до політичної влади та її використання. Засновником теорії політичної стратифікації суспільства цілком справедливо можна вважати німецького соціолога Макса Вебера. Аналізуючи специфіку багатовимірного підходу до пояснення соціальної стратифікації, який ґрунтується на розумінні взаємодії між багатством, престижем і владою як факторами стратифікації, він зауважував, що влада в суспільстві може набувати різних форм, які здатні частково перехреснуватися. Влада особистості здатна проявлятися в соціальному порядку завдяки статусу: в економічному порядку – через класи, які мають нерівний доступ до матеріальних ресурсів; в політичному через участь у політичних організаціях, зокрема в партіях і державі.

Коли йдеться про політичну стратифікацію суспільства в першу чергу слід виділяти певних суб'єктів політики, які діють у політичному просторі, оскільки саме питання про подібних суб'єктів виникає у зв'язку із проблемами осіб, що діють у владі; з проблемами політичного статусу особистостей чи соціальних груп. Тому „у якості суб'єктів політики виступають носії цілеспрямованої політичної діяльності у певному політичному просторі” [2, с. 121]. Тобто „суб'єкт політики – це конкретно-історичний носій” різноманітної політичної діяльності, спрямованої на завоювання, захист і використання влади з метою реалізації своїх корінних інтересів” [2, с. 122].

У якості суб'єктів політики, як уже зазначалося, можуть виступати, по-перше, окремі особистості; по-друге, соціальні та інші групи людей; по-третє, соціальні та політичні організації, що володіють державною владою та використовують її. Зрозуміло, що коли йдеться про політичну стратифікацію суспільства, у першу чергу необхідно виділити ті чи інші групи, які дійсно виступають як суб'єкти політики. І от у цьому плані на сьогодні у політологічній та соціологічній науках існують серйозні проблеми щодо підходу до виділення подібних груп.

Дійсно, у політичній сфері, по-перше, діють різноманітні соціальні спільноти (класи, нації, різні етнічні та релігійні групи), що тим чи іншим чином включаються у процеси політичної діяльності. По-друге, йдеться про, так би мовити, різноманітні „політичні групи”, у яких люди, які до них входять, також включені у політичні процеси, беруть участь у реалізації політичної влади. Але якщо у першому випадку входження особистостей у різні соціальні групи виступає як об'єктивний чинник (хоча соціальний стан може змінюватися, але він все ж є відносно стабільним), то у другому – він є досить плінним: людина може підтримувати досить довго певні політичні цінності та уподобання, але вже протягом будь-якого, навіть дуже короткого, часу може їх докорінно змінити.

Розглядаючи ці дві бази поділу людей щодо їхнього ставлення до участі у політичних процесах, слід, безумовно, шукати відповідь на таке питання. А чи може бути якийсь поділ людей, особистостей у суспільстві на якісь „соціально-політичні групи”, які б об'єднували статуси соціальних і суто політичних угруповань? Інколи категорія „соціально-політична група” використовується без будь-яких пояснень відносно того, що під нею розуміють [4, с. 34].

Яким чином можна підійти до розуміння наявності та функціонування подібних соціально-політичних угруповань? Автори роботи „Політична соціологія” під редакцією В.Н. Іванова та Г.Ю. Семигіна пропонують такий підхід. Вони вважають, що взаємовідносини між суб'єктами державної влади можуть бути розглянуті як вертикальні, так і як горизонтальні. „Суспільство, – вважають вони, – можна умовно уявити у вигляді піраміди, верхівку якої є держава та її органи, а підвалини –

народ. Згори до низу від суб'єктів влади до їх об'єктів надходять значні імпульси. Тут складаються політичні відносини управління та підпорядкування. Інші, горизонтальні, відносини між людьми є переважно не політичними, а соціальними. Але вони також за певних умов можуть бути політичними. У цих відносинах відсутнє пряме владне підпорядкування. Горизонтальні відносини часто називають громадянськими, а суспільство, де подібні відносини домінують, громадянським” [2, с. 123].

Дещо по-іншому підходить до характеристики соціально-політичної диференціації суспільства І.Е. Бекешкіна. Вона вважає, що політична диференціація суспільства може оцінюватися та вивчатися за двома основними напрямками. По-перше, ідентифікаційна диференціація населення – тобто ототожнення громадянами своїх політичних поглядів за певними ідеологічними напрямками, та партійна ідентифікація. Причому критеріями наявності політичної диференціації суспільства в цьому аспекті тут можуть слугувати: 1) стабільність ідеологічних ідентифікацій; 2) співвіднесеність ідеологічних і партійних ідентифікацій. По-друге, позиційна диференціація – відмінність позицій населення у ставленні до найбільш актуальних проблем соціального життя... В українському суспільстві люди не завжди ідентифікують ідеологічно свої погляди на право-лівій шкалі чи за запропонованими ідеологічними течіями. Проте це не означає, що населення не має стабільних позицій з певних ключових проблем розвитку українського суспільства і що ці погляди не можуть бути віднесені до відповідних ідеологічно-політичних шкал [5, с. 164].

Аналізуючи ці, дуже неглибокі, на сьогодні підходи до виділення та характеристики соціально-політичних груп, ми можемо дати первинне, дуже приблизне, що потребує уточнення, визначення соціально-політичних груп, що функціонують у суспільстві. Соціально-політичні групи – це конкретно – історичні носії влади, угруповання (соціальні та інші), які виступають як суб'єкти політики, займаючи визначене становище в політичному просторі суспільства, та поєднуючи у собі, з одного боку, наявність ознак певних соціальних та інших груп людей, особистостей, з іншого – вступають у політичні відносини управління та підпорядкування з іншим соціально-

політичними групами та соціально-політичними інститутами.

Які ж групи можна віднести до соціально-політичних? Незважаючи на дуже слабку розробленість цієї проблеми, наважимося назвати основні з них. Отже, у першому наближенні можна говорити про такі групи:

- народ, широкі соціальні маси населення (ми зараз не звертаємося до понять „натовп”, „публіка” та ін. – це потребує окремого та глибокого розгляду);
- нації, етнічні угруповання;
- релігійні угруповання;
- керівництво та члени різних політичних партій та громадянських рухів;
- політична опозиція;
- протестні групи;
- терористичні угруповання;
- політичні еліти;
- політичні лідери та ін.

Чи можна наведений перелік вважати вичерпаним? Навряд чи! Проблема соціально-політичних груп така складна що до цього переліку можна віднести і деякі інші з груп, що функціонують у сучасному суспільстві, в тому числі – українському. Візьмомо таку специфічну групу – як олігархи.

Розглядаючи проблеми соціально-політичних груп, звернемо увагу на те, що мова не йде про якісь соціально-політичні інститути. Це саме специфічні соціально-політичні угруповання, що, з одного боку, займають певне становище в політичному просторі, а з іншого – включають у себе реальні групи людей, що мають (не мають) певні політичні повноваження, тобто знаходяться в межах політичної системи у відносинах керування та підпорядкування. І таким чином виступають як суб'єкти політичної діяльності.

Усе вищесказане, виділення різноманітних соціально-політичних груп у якості суб'єктів політики, встановлення можливої ієрархії між ними і т. ін., безумовно, потребує теоретичного уточнення як самої категорії „політична стратифікація суспільства”, так і виділення її різновидів, що реально існують і можуть розглядатися у якості таких, що дійсно відбивають сутність проблеми політичного розшарування різних верств населення, громадян.

З нашої точки зору, категорія „політична стратифікація” суспільства в таких науках, як політологія і політична соціологія, зазвичай відбиває об'єктивно існуючі в кожному суспільстві відносини певної

політичної нерівності різних соціальних груп. Вона також відбиває процес і результат їх ранжування за ознакою ступеня реальності участі в здійсненні політичної влади в країні, різний статус соціальних груп у системі функціонування владних політичних інститутів, міру їхньої залученості у політичні стосунки і процеси, можливості впливати на ухвалення політичних рішень, міру їхнього реального впливу на формування в суспільстві певного типу політичної культури, етики, моралі, психології, менталітету. При цьому, говорячи про політичну стратифікацію сучасного демократичного суспільства, необхідно враховувати декілька принципово важливих обставин.

По-перше, це поняття є передусім науково-теоретичною категорією, сформованою методом абстрагування від окремого до загального, що, зрозуміло, аніскільки не знижує її цінності як інструменту пізнання закономірностей формування і функціонування політичної системи демократичного типу.

По-друге, в кожній конкретній країні глибина і ґрунтовність політичної стратифікації являє собою достатньо унікальний феномен, контури її меж динамічно мінливі, а питома вага різних чинників і механізмів відтворює картину примхливої мозаїчності. По-третє, під час трансформування параметрів теоретичної категорії „політична стратифікація” у площину політико-правових реалій конкретного суспільства завжди потрібна дуже істотна кореляція, яка б враховувала як специфіку політичного устрою конкретної системи (ступінь розвиненості демократичних інститутів, специфіка форми правління, просторово-територіальний устрій держави, національно-етнічну і соціально-класову структуру населення, міра впливу релігійних, ментальних, культурних і інших чинників), так і параметри стикування наукової абстракції з політичними реаліями. Останнє означає, що стратифікація в її, так би мовити, чистому вигляді в конкретному суспільстві є феноменом, що зустрічається не завжди та повинна трактуватися певним чином. Для коректнішого позначення цієї тези потрібні деякі пояснення.

Пояснення перше. Ми вважаємо, що, для цілей об'єктивного і адекватного реаліям наукового дослідження необхідно досить жорстко диференціювати три основних різновиди політичної стратифікації: природну, політично мотивовану і політично

невідворотну. До першого різновиду слід віднести природний стан політичної нерівності тих соціальних страт, які за своїм соціальним статусом і чималим комплексом додаткових чинників, параметрів і обставин не претендують і об'єктивно не можуть претендувати в принципі на будь-яку політичну участь у владі саме в якості представників певного соціального сегмента. До таких сегментів, безумовно, слід віднести, наприклад, горезвісних куховарок, осіб без певного місця проживання, громадян, які страждають внаслідок важких хронічних захворювань і тому за визначенням неспроможні брати участь у політичній діяльності, дітей і підлітків, осіб, які ведуть асоціальний спосіб життя, громадян, які перебувають за вироком суду в пенітенціарних установах і так далі. Такий підхід не носить дискримінаційний характер, а зумовлений виключно об'єктивними обставинами або здоровим глуздом. Якщо за основу брати соціальну стратифікацію суспільства, за версією деяких американських соціологів, які схильні виділяти більше сотні соціальних сегментів, то приблизно 90 відсотків таких страт потрапляють у віщезазначену природну політичну стратифікацію, тобто можуть бути віднесені до соціальних груп, про причетність до влади яких говорити немає жодного сенсу.

Пояснення друге. У будь-якому, хоч би відносно демократичному, суспільстві, будь-який натяк на легітимізацію або правове закріплення статусу політичної нерівності будь-якої соціальної групи зустрічає жорстку відсіч і недвозначно негативну реакцію. Чим вище рівень реальної демократизації політичної системи, тим фактично неймовірніше подібне дискримінаційне позиціонування сегментів суспільства. У країнах розвиненої демократії навіть найменший непрямий натяк на інституціалізовану, узаконену дискримінацію будь-якого соціального сегмента в політичній сфері зустрічає вкрай болісну реакцію суспільства і рішучу відсіч навіть у тих випадках, коли насправді ні про яку дискримінацію або нерівність немає мови. Так, прийняті легіслатурою штату Арізона закони, що дозволяють поліції штату перевіряти документи у перехожих на предмет виявлення нелегальних іммігрантів, були оскаржені в судах як расово профільовані, хоча в самих законах, про приналежність осіб, які підлягають перевірці, до будь-якої расової, етнічної або

національної групи не було сказано жодного слова. Так само як і законопроекти, які було прийнято майже у двох третинах штатів США про обов'язкове пред'явлення документу з фотографією при голосуванні на виборах, які на додаток до звинувачень в расовому профілюванні були атаквані як закони проти бідних, сірих і убогих.

Пояснення третє. Насправді, в реальному житті політично мотивована стратифікація як прояв реальної, дійсної і найчастіше – відкрито навмисної, а не надуманої політичної нерівності значних сегментів суспільства зустрічається досить рідко і проявляється у більшості випадків у недемократичних типах політичних систем, коли цілі соціальні групи планово дискримінуються владою найчастіше за національним, етнічним, класовим або релігійним ознаками. Хрестоматійними прикладами є політика національної дискримінації десятків народностей у СРСР, расова сегрегація в США до 70-х років ХХ ст. система апартеїду в ПАР. Дещо менш одіозними через свою латентність є дискримінаційні заходи проти населення некорінної національності в країнах колишньої радянської Прибалтики. Проте і в цих випадках все не так однозначно. Потрапляння за зовнішніми ознаками під визначення поняття політичної стратифікації через реальну політичну нерівність унаслідок навмисної політичної дискримінації владою значних сегментів суспільства, ці приклади можна віднести до поняття політичної стратифікації швидше за все за формальними ознаками, оскільки автори теорії стратифікації насправді мали на увазі, мабуть, все ж не політику відкритої або навіть латентної дискримінації і тим більше не репресій диктаторської влади проти власного населення, а дещо зовсім інше.

Об'єктивно концепція політичної стратифікації демократичного суспільства у своїй постановочній частині підводить до проблеми подолання деяких вад демократії, коли нормальний демократичний процес породжує ситуації фактичної і насправді реальної політичної нерівності соціальних груп у частині доступу до ресурсів влади, можливостей впливати на владу і так далі. Для прояснення цього швидше за все штучно сконструйованого, ніж реального протиріччя і потрібне четверте і, мабуть, найбільш важливе пояснення. Реально функціонуюче демократичне суспільство здатне на практиці забезпечити тільки юридичну рівність прав і обов'язків

індивідів, фізичних осіб, окремих громадян тієї або іншої держави, якщо робити акцент на політичних правах. Говорити про стосунки політичної рівності соціальних груп безглуздо і науково неадекватно з однієї простої причини – соціальні групи реально ніяких юридичних чи політичних прав не мають і мати їх в принципі не можуть, якщо йдеться про систему координат принципово демократичного характеру. Їх „права” можуть бути реалізовані тільки і виключно через реалізацію прав індивідів, що входять у ці страти. Будь-яка спроба (юридично або за фактом, явочним порядком) надати деякі особливі права і/або особливий статус індивідам, які входять у ті або інші соціальні групи, позбавивши тим самим індивідів, які входять в інші соціальні групи цих прав, означатиме тільки одне – непереборне сповзання суспільства до тоталітаризму. До чого призводить надання особливих прав і особливого статусу класовим, національним, етнічним або релігійним групам, людство дізналося повною мірою в минулому ХХ столітті. Прояви тоталітаризму на основі національної, класової, релігійної або етнічної вибірковості можна спостерігати і в столітті нинішньому. Такі прояви політично вмотивованої стратифікації суспільства призводять до його зубожіння, розбрату, громадянським війнам, сепаратизму та дезинтеграції держав, грубому нехтуванню загальноприйнятими правами та свободами людини, численним жертвам серед громадянського населення.

Отже, говорити про політичну стратифікацію суспільства можна лише у третьому значенні цієї теоретичної категорії, тобто як політично невідворотну стратифікацію, як про явище природне, неминуче і нормальне для розвинутої демократії, а не як про деяку ваду демократії, оскільки останнє означає фактичну ревізію базового принципу цього типу політичної системи, згідно з яким в її центрі в якості найвищої соціальної цінності позиціонується індивід, особа, а зовсім не та чи інша соціальна група. Оціночні, а не нейтрально констаційні, підходи до політичної стратифікації неминуче призводять до спроб здолати цю „ваду демократії”, що на практиці означає спробу здолати саму демократію. Як показує досвід останніх десятиліть у країнах розвинутої демократії, саме такі підходи і спроби робляться масово, системно і далеко не безуспішно. Теза про необхідність здолати

деякі викривлення демократії захоплює уми зовсім не тільки і не стільки теоретиків від політичної соціології або політології, але передусім – досить широкі шари тих самих соціальних сегментів, про які писали засновники теорії стратифікації, яка таким чином набуває навіть не стільки теоретичну, скільки політичну актуальність у сучасному світі.

Розгляд проблеми дозволив визначити таке: політична стратифікація суспільства, по-перше, дійсно існує. Виділяються специфічні соціально-політичні угруповання, що, з одного боку, займають певне становище в політичному просторі, з іншого – включають у себе реальні групи людей, що володіють певними політичними повноваженнями або не володіють ними, тому й виступають у якості різних суб'єктів політичної діяльності.

По-друге, виділяються різні типи політичної стратифікації суспільства, зокрема, природна (більшість населення з різних причин практично не може бути віднесеною до груп, що мають причетність до влади, володіють якимось владним ресурсом); політично мотивована (що пов'язана або з різними вадами демократії або притаманна недемократичним політичним системам і призводить до дійсно навмисної політичної нерівності громадян) та політично невідворотна, що виступає як

явище природне, неминуче і нормальне для розвиненої демократії.

По-третє, у сучасному суспільстві, навіть у випадку, якщо в ньому присутня досить реальна демократія, політичні нерівності різними шляхами та для реалізації різних цілей можуть інституціалізуватися. Зокрема, це явище в Україні досить виразно виявляється у процесі прийняття та корекції законодавства про вибори різними політичними силами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соловьев А. Политология. Политическая теория, политические технологии / А. И. Соловьев. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 559 с.
2. Политическая социология / [Л. Н. Алисова, З. Т. Голенкова, В. Н. Иванов и др.] под ред. В. Н. Иванова, Г. Ю. Семигина. – М. : Мысль, 2000. – 295 с.
3. Куценко О. Стратифікація політична / О. Д. Куценко // Соціологія політики: енциклопедичний словник / [авт.-упоряд. : В. А. Полторака, О. В. Петрова, А. В. Толстоухов]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2009. – С. 377-378.
4. Ильясов Ф. Политический маркетинг. Искусство и наука побеждать на выборах / Ф. Н. Ильясов. – М. : ИМА-пресс, 2000. – 200 с.
5. Бекешкіна І. Політичні інтереси і політичні орієнтації соціальних суб'єктів / І. Е. Бекешкіна // Соціологія політики: Підручник у 2-х частинах / [за ред. В. А. Полторака, О. В. Петрова, А. В. Толстоухова]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2011. – Ч.1. – С. 159-171.

УДК 329.477

Прокопова О.А.

Харківський національний
Технічний університет НТУ „ХП”

ГЕОСТРАТЕГІЧНИЙ ВИБІР УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖПАРТІЙНОЇ БОРОТЬБИ

Розглянуто питання щодо геостратегічного вибору України під час міжпартійної парламентської боротьби. На основі аналізу результатів парламентських виборів у період (1994-2012 рр.) та зовнішньополітичних пріоритетів у передвиборчих програмах політичних сил України визначаються головні чинники впливу на формування її геостратегічного вибору України.

Ключові слова: геополітика, геостратегія, політичні партії, вибори, поляризація, партійні передвиборчі програми.